VENO PILON · Iz stalne zbirke Pilonove galerije Ajdovščina

ZKŠT Žalec • Savinov likovni salon, Žalec • 3. 12. 2019–18. 1. 2020

VENO PILON

»Med umetniškimi imeni, katera so se po prvi svetovni vojni pojavila na razstavah in v poročilih naših revij in dnevnikov, je imelo poleg bratov Kraljev najrevolucionarnejši poudarek ime Veno Pilon. Zvenelo je nekam tuje, kar mednarodno, postajalo pa je vedno bolj domače in nam dražje, ko smo spoznali v njegovem nosilcu kleno kraševsko naravo in umetnika, ki kljub temu ni zaničeval pekovskega poklica svojega očeta …« Takole se je Pilonovih začetkov spominjal France Stele, ki je v svoji knjigi *Umetnost v Primorju* (Slovenska matica, Ljubljana, 1960) ajdovskemu slikarju namenil obsežno poglavje in več reprodukcij.

Čvrsto oblikovana celopostavna podoba slikarjevega očeta in njegovi pekovski izdelki, ohranjeni na naslikanem tihožitju, nas tudi to pot uvajajo v razstavljeni izbor umetnin ene najzanimivejših likovnih postav prve polovice minulega stoletja pri nas. Pilon je v svojih spominih zapisal, da je oče nerad pustil sliko iz hiše na razstave. K sreči varuhi njegove dragocene zapuščine v Pilonovi galeriji v Ajdovščini mislijo drugače, saj se zavedajo, da je premišljena popularizacija dela njihovega slavnega rojaka nujno potrebna in da ga nenehna nova dognanja ohranjajo živega v zavesti slovenske in tuje kulturne javnosti. Tako so tudi številna Pilonova najboljša dela med izbranimi umetninami drugih uglednih slovenskih likovnih umetnikov ekspresionističnega rodu letos potovala na Češko, v Kutno goro in Prago. Na domačih tleh pa bodo ob koncu leta pritegovala še obiskovalce v žalskem Savinovem likovnem salonu, ki je z leti s kakovostnim razstavnim programom uspel vzgojiti občutljivo in zahtevno občinstvo.

Pilonov nesporni umetniški vrh predstavlja njegovo ajdovsko obdobje med letoma 1922 in 1925, celotnemu opusu pa bi lahko ob ekspresionističnem vrhuncu dodali še začetno rusko in poznejše pariško obdobje. Uvodne korake – takrat še samouka – razberemo z majhnih oljnih podob, naslikanih v okolici Ajdovščine in Gorice pred prvo vojno, ter akvarelov, ki jih je naslikal med letoma 1916 in 1918 v ruskem ujetništvu v taborišču ob Volgi v Lipecku. Sledila so študijska leta v Pragi, na Dunaju in v Firencah, zaznamovana predvsem z grafiko. Leta 1922 se je po umetnikovem prepričanju začela nova doba. »Zapustiti moram črno-belo in se vrniti k barvi,« piše Pilon prijatelju Dobidi ter nadaljuje: »Če si predstavljaš oni globoki prepad, kateri zija med dosedanjim mojim črno-belim pesimizmom velikomestnega socialnega življenja in sedanjim zdravim življenjskim optimizmom, tedaj moraš razumeti, kako težak prehod je.« Težak, vendar se je izkazal kot nadvse uspešen. V domači hiši si Pilon uredi atelje in intenzivno slika, ob tem pa opravlja še funkcijo kazenskega zagovornika ter pomaga bolnemu očetu v pekarni. Očetov portret smo izpostavili že uvodoma, dodajmo mu še upodobitve nečakinje Sirote Pavle ter obeh sester Juste in Milke, ki je našla svoje mesto v stalni zbirki Moderne galerije. Tam ji dela družbo še pretresljiv portret skladatelja Marija Kogoja, ki je ustvaril našo veliko ekspresionistično opero. Številni pronicljivi razlagalci Pilonove portretistike so na teh podobah opozorili na naslikane roke, ki nam, na primer, pri očetu s svojo grčavostjo vzbujajo asociacijo na korenine, lahko pa se spremenijo v pomenljive plamenaste ali

Eksistencialisti (iz cikla Montparnasse), 1950–51, suha igla na papirju, 20,6 x 27,8 cm, inv. št. PG 75/G

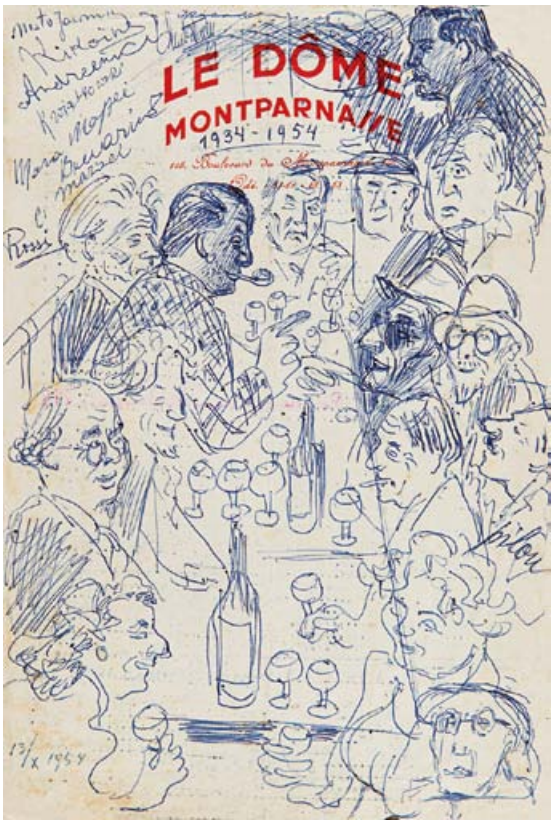

Le Dôme Montparnasse 1934–1954, kemični svinčnik na papirju, 29,6 x 20 cm, inv. št. PG 303/R

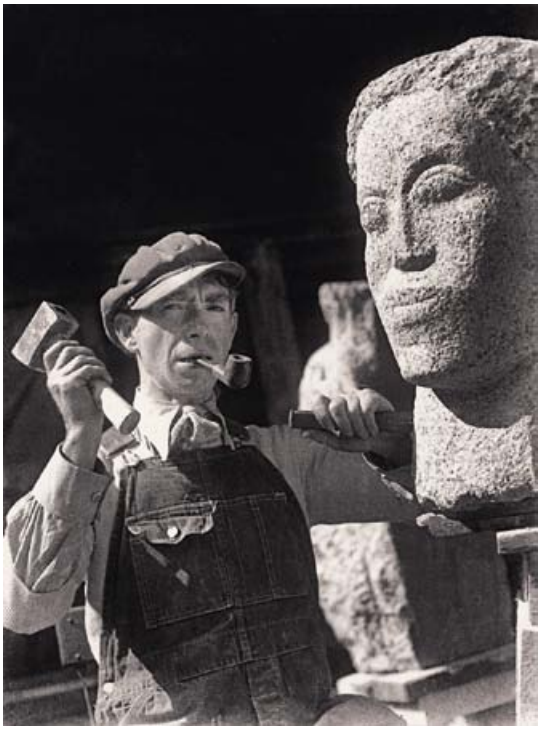

Ossip Zadkine, ok. 1934, ČB fotografija na papirju, inv. št. 36/F

Photogramme, ok. 1930, ČB fotografija na papirju, 18 x 24,3 cm

krempljaste oblike. Plastične in še posebej izrazne vrednote so za Pilona pomembnejše od barvnih. Slikar na podoben način obravnava tihožitne teme, ki jih postavlja v poenostavljeni voluminoznosti pred nevtralno rjavkasto ali zelenkasto ozadje. Zdi se nam, da tudi njegove pokrajine odzvanjajo sorodno portretno občutljivost, ki je napolnjena zdaj s tesnobno napetostjo zdaj z jasno členitvijo kubusov, ki jo razkriva, na primer, veduta Stare elektrarne na Hublju.

Posebno poglavje na Pilonovi umetniški poti predstavlja doživljanje francoske prestolnice. Pariz, kamor se prvič odpravi leta 1925 in se tja dokončno preseli tri leta pozneje, je predvsem prizorišče njegove fotografske dejavnosti. Slikarstvo skoraj povsem opusti, nadomesti ga risba, prikladna za naglo beleženje številnih vtisov, ki polnijo skicirke in ohranjajo raznovrstne vtise iz osrčja živahnega Montparnassa, na katerem streljaj od legendarnih kavarn Le Dôme, La Rotonde in Le Select najde svoje stalno prebivališče. V pariškem obdobju je za preživetje prisiljen početi marsikaj; od fotografiranja, prevajanja slovenske poezije v francoščino, urednikovanja, oblikovanja do pisanja … Najuspešnejši pa je Pilon zagotovo kot »pariški fotograf« – tako ga je poimenoval Stane Bernik, ki je prvi poznavalsko ocenil njegovo fotografsko zapuščino. V njej se znajdejo posnetki s pariškega bolšjaka, prizori živahnega velemestnega vrveža v odsevih izložbenih oken, primeri eksperimentalne fotografije (fotogrami in fotomontažne kompozicije) in predvsem izjemni portreti slavnih izbrancev montparnaške boeme, ki jih je v objektiv svojega fotoaparata ujel med letoma 1930 in 1935. Naj posebej podčrtamo zveneča imena umetnikov, ki so pozirali pred njegovo kamero: Ossip Zadkine, Giorgio de Chirico, Philippo de Pisis, Massimo Campigli in Leonor Fini.

Opozorimo še na eno področje Pilonove zelo raznorodne ustvarjalnosti – na njegovo pisateljsko žilico, o kateri nas prepriča avtobiografska pripoved, ki jo je kot svojevrsten življenjski obračun odkrito orisal v knjigi *Na robu* (Slovenska matica, Ljubljana, 1965). Svojo samokritično in duhovito pripoved je umetnik takole zaključil: »Vem, da bi moral te spomine napisati šele po svoji smrti, da bi se izognil morebitnim zameram. Bolj spretnemu piscu bi to in še marsikaj lahko naravnost v stroj narekovala le gola fantazija, jaz pa sem moral vse to doživeti. Vprašujem se, ali se je res izplačalo, ali sem moral vse to doživeti, da sem se tako otipal Na robu. Prepustil sem se življenju, ki se je igralo z menoj in me oblikovalo po svoje, tridimenzionalno, zato sem ga ljubil – do Roba.«

Breda Ilich Klančnik

Kruh, 1922, olje na platnu, 77,5 x 55,5 cm, inv. št. PG 2/S

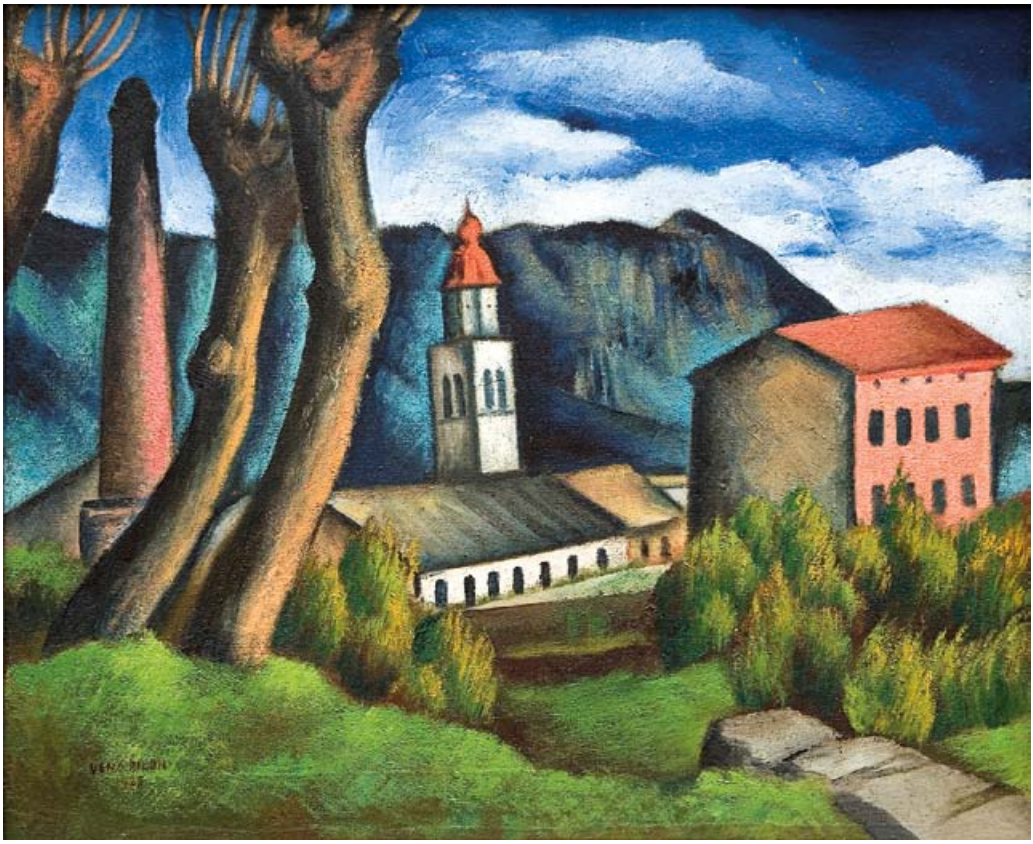

Ajdovščina, 1925, olje na platnu, 55,5 x 68,5 cm, inv. št. 12/S

Veno Pilon*, slikar, grafik in fotograf, se je rodil v Ajdovščini 22. septembra 1896. Po opravljeni maturi je bil aprila 1915 mobiliziran in poslan najprej v Dolomite ter pozneje v Galicijo. Med prvo svetovno vojno je dve leti preživel v ruskem ujetništvu. Njegov prvi mentor na slikarski poti je bil slikar in lutkar Milan Klemenčič. Formalno izobrazbo si je pridobil na umetnostnih akademijah v Pragi (1919–1920) in Firencah (1920) ter na grafični šoli na Dunaju (1922). Konec leta 1925 se je prvič za krajši čas odpravil v Pariz, kjer se je tri leta pozneje za stalno naselil. V rodno Ajdovščino se je dokončno vrnil dobri dve leti pred smrtjo. Leta 1970 je prejel Prešernovo nagrado za življenjsko delo, na jesen, dan po tem, ko je dopolnil 74 let, je 23. septembra 1970 umrl v Ajdovščini. Moderna galerija mu je pripravila dve retrospektivni razstavi, prvo leta 1966, drugo, posmrtno, pa leta 2002.*
Leto dni po očetovi smrti, leta 1971, je slikarjev sin Dominique Pilon podaril Občini Ajdovščina očetovo umetniško in dokumentarno zapuščino, ki predstavlja jedro stalne zbirke, postavljene v prostorih umetnikove nekdanje domačije.

Za pomoč pri izvedbi razstave se zahvaljujemo Pilonovi galeriji Ajdovščina.

Na naslovni strani:
Moj oče (Menigo), 1923, olje na platnu, 133 x 82,5 cm, inv. št. PG 5/S

Kustosinja razstave: Breda Ilich Klančnik • Jezikovni pregled: Nastija Močnik • Fotografija: Primož Brecelj • Oblikovanje: Triartes

ZKŠT Zavod za kulturo, šport in turizem Žalec,
Aškerčeva 9a, 3310 Žalec, www.zkst-zalec.si

Občina Žalec

Razstavo, ki sodi v štiriletni projekt *Misel, vrojena v času, liniji in teksturi,* je pripravil Zavod za kulturo, šport in turizem Žalec • december 2019 – januar 2020